

ZAŠTITNA ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA U SELU KOPRIVNO SJEVEROISTOČNO OD KLISA

Hrvoje Gjurašin, viši kustos
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR-21000 Split, S. Gunjače bb

UDK: 904: 726.8 (497.5 Koprivno) "653"
726.8 (497.5 Koprivno) "653"
izvorni znanstveni rad
primljeno: 1. 12. 2005.
prihvaćeno: 15. 12. 2005.

Kako je autocesta Zagreb - Zadar - Split, koja prolazi pokraj sela Koprivna, trasirana preko arheoloških lokaliteta kojima se nalaze kamena gomila i dvije nekropole ukazala se potreba za provođenjem zaštitnih istraživanja. Na prvoj nekropoli Kod križa otkriveno je 97 grobova, a na nekropoli sedamdeset metara zapadnije 23 groba. Nekropole se vremenski mogu smjestiti u razdoblje od 13. do 18. st. Nekropola Kod križa na jugoistoku se prostirala preko kamene gomile, u kojoj je, uz jedanaest kasnosrednjovjekovnih grobova, otkriven i prapovijesni grob, te dijelovi vrča iz ranog brončanog doba.

Ključne riječi: Koprivno, kamena gomila, nekropole, rano brončano doba, kasni srednji vijek.

Koprivno, selo u Dalmatinskoj zagori, smjestilo se sjeveroistočno od Klisa, između Dugopolja (cesta Split-Sinj) i Konjskog (cesta Split-Muč), oko 13 km zračne linije od Splita. Prvi spomen sela nalazimo u dokumentima iz 1371. godine.¹ Nakon pada Bosne u turske ruke godine 1463. nastupa razdoblje opće nesigurnosti za cijelu Zagoru i turski pljačkaški upadi postaju redovita, svakogodišnja pojava. Krajem 15. st. Turci su poharali okolicu Klisa.² Pljačke se ponavljaju, pa seoski puk jedini spas pronalazi u iseljavanju.

Na prijelazu iz 15. u 16. st. velika je većina Zagorana izbjegla u primorske gradove i naselja, a rijetki preostali prihvatili su tursku vlast. Početkom 16. st. opustošeno Koprivno našlo se na ničijoj zemlji, između hrvatskoga Klisa, s jedne, i Turaka s druge strane.³ Nakon pada Knina godine 1522. godine naseljavaju ga turski podanici.⁴

Nakon zauzimanja Klisa 12. ožujka 1537. godine,⁵ turska vlast na prostoru velikog dijela dalmatinskog zaleđa te na dijelu Like i Krbave osniva sandžak čije je službeno sjedište u Klisu, premda su kliški sandžakbegovi uglavnom stolovali u Livnu.⁶ Mletačka vojska osvaja Klis 1648. godine⁷, no tek će katastrofalni poraz Turaka pod Bečom 1683. omogućiti konačno oslobođenje cijele Zagore.⁸ Već prije osamdesetih godina 17. stoljeća franjevci dovode u Zagoru narod iz turskih krajeva, ponajprije jugozapadne Bosne i zapadne Hercegovine, pa tako i na područje današnjeg sela Koprivna stižu novi stanovnici.⁹ Obitelji sa srodničkim vezama okupljale su se u zaseoke, koji većinom dobivaju imena po množinskim patronimima rodonačelnika.¹⁰ Tako su se Nazlići i Ramljaci smjestili na zapadu, a Šamadani, Jurko i Đolonge na istoku današnjeg sela Koprivna. Na krajnjem zapadu sela, južno od Nazlića, nalazi se lokalitet Kod križa/Križ,¹¹

¹ Kužić 2001, str. 154

² Kužić 2001, str. 157

³ Kužić 2001, str. 157

⁴ Kužić 2001, str. 157

⁵ Mažuran 1998, str. 87

⁶ Mažuran 1998, str. 197; Spaho 1985, str. 137

⁷ Mažuran 1998, str. 198

⁸ Kužić 2001, str. 162

⁹ Kužić 1997, str. 319; Kužić 2001, str. 163

sa 97 istraženih kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih grobova. Oko 70 m na zapad nalazi se druga nekropola, s 23 istražena srednjovjekovna groba. Ova potonja, manja, nekropola nalazi se uz južnu stranu ograde Jakova Nazlića (sl. 1).

Godine 2001., od 14. svibnja do 13. srpnja obavljena je prva faza zaštitnih arheoloških istraživanja,¹² a godine 2002., od 29. siječnja do 8. travnja 2002. druga faza.¹³ Ta su zaštitna istraživanja bila provedena jer je preko nekropola trasirana cesta Zagreb - Split. Radove su vodili Ministarstvo kulture / Uprava za zaštitu kulturne baštine i Konzervatorski odjel u Splitu te Muzej hrvatskih arheoloških spomenika.¹⁴

1. GROBLJE KOD KRIŽA

Opće značajke

Prije istraživanja bio je vidljiv veći, neukrašeni pločasti nadgrobni spomenik, izrađen od debele kamene ploče, raspuknut. Na lokalitetu je također bilo vidljivo nekoliko grobova sa suhozidnim kamenim vijencima. Prema kazivanju mještana, njihov je broj bio znatno veći do kolovoza 1948. godine, kad ih je zatrpao povodanj. Glavno obilježje lokaliteta je grob u obliku sanduka, zidan od dijelova stećka¹⁵ (sl. 3). Zapadna stranica groba je od stećka-ploče ukrašene reljefima polumjeseca i kružnice te s dva urezana križa. Iznad zapadnog dijela groba uzdiže se veći kameni križ, po kojem je lokalitet i dobio naziv.¹⁶ Na istočnoj strani kamenog križa u reljefu je vidljiv prikaz antropomorfnog križa¹⁷ te dviju kružnica/rozeta.

Na ovoj kasnosrednjovjekovnoj i novovjekovnoj nekropoli otkriveno je 97 grobova. Na jugoistoku se groblje prostiralo preko kamene gomile (sl. 4), a na sjeveru i zapadu ispod seoskog puta.

Na području cijele nekropole samo je jedan grob bio napravljen za dvojni ukop. Više od polovice grobova pripada djeci (ukupno 52). Grob br. 63 izrađen je u klesanom kamenom živcu, ali nema grobnu arhitekturu. Kako nema ni traga od pokojnika, vjerojatno nikada nije ni služio za ukop. Samo dva groba na nekropoli nisu orijentirana uobičajeno u pravcu istok-zapad, a pojedini pokazuju manje otklone s obzirom na tu uobičajenu orijentaciju. Tijela pokojnika položena su nogama prema istoku, a glavama prema zapadu, tako da je lice okrenuto izlazu sunca.

Tlo na kojemu se nalazi ovo groblje izrazito je krševito (sl. 5-6) i najveći dio grobova izrađen u je klesanom kamenu živcu. Većina grobova ima u klesanom živcu izrađenu grobnu arhitekturu, odnosno obloženi su okomito postavljenim kamenim pločama. Katkad se umjesto ploča koriste amorfnji lomljeni komadi kamena za oblaganje. Takav grob pokriven je s nekoliko ploča od glave do nogu pokojnika.

Najveći dio grobova imao je suhozidni kameni vijenac ovalnoga ili pravokutnog oblika, ispod kojega se nalazio grob. Neki su unutar tog vijenca imali i učelak, pa čak i dva učelka. Današnja župna crkva Svih svetih, unutar mjesnoga groblja, sagrađena je krajem 19. stoljeća, najvjerojatnije na mjestu starije crkve.¹⁸ Na ulazu u groblje, sa sjeverozapadne strane crkve, vidljivi su stariji grobovi, koji su po načinu gradnje istovjetni s dijelom grobova na nekropoli Kod križa.

¹⁰ Šimunović 2001, str. 535

¹¹ Stanovnici Koprivna najčešće kažu "Kod Križa".

¹² Gjurašin 2001, str. 136-137

¹³ Gjurašin 2002, str. 151-153

¹⁴ U istraživačkoj ekipi su uz voditelja i autora članka sudjelovali arheolozi: povremeno Žarko Šapina i Edo Alfirević, stalno Branimir Župić i povremeno studentice arheologije Davorica Katić i Ankica Odža. Svu potrebnu dokumentaciju izradili su crtači Miran Palčok i Ante Šundov, te fotografi Zoran Alajbeg i Marijan Lozo. Nalaze je restaurirao Marko Rogošić. Crtež zidanog stećka s križem načinio je Lucijan Roki.

¹⁵ Škobalj 1970, str. 225, sl. 182/14

¹⁶ Borković 2001, str. 609

¹⁷ Bešlagić 1982, str. 180-183

¹⁸ Oreb/Žic 2001, str. 564-565

Katalog grobova s nalazima (sl. 7 - 10)

Gotovo polovica istraženih grobova, njih ukupno 44, sadržavali su nalaze. Najviše ih je bilo u dječjim grobovima, i to ukupno u 23 groba. U grobovima odraslih, prilozi su pronađeni u 16 ženskih i u samo 5 muških grobova.

G 4 Orijehtacija JZ – SI. Grob se nalazi na kamenoj gomili i devastiran je. Pronađeni su samo ostaci kostura (žena). Oblik mu je nepravilni pravokutnik. Rađen je od većih komada kamena i usadnih ploča.

Nalazi: Malo bakreno puce koje se sastoji od dvije spojene polutke glatke i neukrašene površine. Na gornjoj polutki pričvršćena je ušica za udijevanje. Još je nađen komadić modrog stakla, te staklena pasta iz prstena.

G 5 Orijehtacija I - Z. Ovalnog je oblika, napravljen u klesanom kamenom živcu. Pokriven je pločama iznad kojih je bio ovalni kameni vijenac. Grob je obložen usadnim pločama. U grobu je pokopana odrasla osoba (muškarac) s rukama uz tijelo, a osteološki ostaci dobro su sačuvani.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 2,5 cm.

G 6 Orijehtacija SI - JZ. Ovalnog je oblika, napravljen u klesanom kamenom živcu. Pokriven je pločama iznad kojih je bio ovalni kameni vijenac. Bio je obložen usadnim pločama. U grobu je dobro sačuvan kostur (dijete) s rukama uz tijelo.

Nalazi: Željezna igla, dim. 6,7 cm (uz rebra).

G 7 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog je oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu. Pokriven je pločama iznad kojih je bio kameni vijenac u obliku pravokutnika. Na zapadnoj strani nalazi se učelak koji se ističe svojom veličinom. Grob je obložen usadnim pločama. Pronađen je jedan kostur *in situ* (žena) s rukama na zdjelici. U zapadnom dijelu groba pronađena je još jedna lubanja.

Nalazi: Srebrno puce, koje se sastoji od dviju spojenih polutki glatke i neukrašene površine, spojenih lemljenjem. Na gornjoj polutki pričvršćena je ušica za udijevanje.

G 8A Orijehtacija I - Z. Pravokutnog oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu. Pokriven je i obložen pločama. Bolje sačuvan kostur djeteta s rukama na zdjelici.

Nalazi: Željezna igla, dim 4,9 cm (ispod lubanje).

G 10 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu. Pokriven je pločama iznad kojih je bio kameni vijenac. Grob je obložen pločama. Pronađen je dobro sačuvan kostur djeteta s rukama uz tijelo.

Nalazi: Željezna igla, dim. 4,5 cm.

G 11 Orijehtacija I - Z. Ovalnog oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu, pokriven i obložen pločama. Grob je bio označen ovalnim kamenim vijencem. U grobu je bio dobro sačuvan dječji kostur.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 4 cm.

G 13 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu, pokriven i obložen pločama. Iznad groba je bio vijenac u obliku pravokutnika s učelcima na obje strane groba. Dobro je sačuvan kostur ženske osobe s rukama uz tijelo.

Nalazi: Željezna igla sa sačuvanim dijelom ušice, dim. 5,3 cm.

G 18 Orijehtacija SI - JZ. Pravokutnog je oblika, pokriven pločama. Obložnica mu je samo djelomično zidana od komada kamena, a ostalo je klesani kameni živac. Ostaci dječjeg kostura.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 3,9 cm.

G 20A Orijehtacija I - Z. Oblik nepravilnog pravokutnika, pokriven pločama, obložen debljim usadnim pločama. Dobro sačuvani ostaci dječjeg kostura.

Nalazi: Dio željezne igle, dim 3,8 cm (uz rebra).

G 21 Orijehtacija II - SZ. Pravokutnog oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu, pokriven pločom. Obložen je usadnim pločama. Na dnu groba je dosta zemlje. Dobro sačuvani ostaci dječjeg kostura.

Nalazi: Dva komada željezne igle, dim. 3,6 i 1,3 cm (ispod lubanje).

G 22 Orijehtacija I - Z. Ovalni grob pokriven pločama, izrađen u klesanom kamenom živcu. Obložen je usadnim pločama i tesanim kamenom. Grob je na površini imao ovalni vijenac. Dobro sačuvan kostur ženske osobe s rukama uz tijelo.

Nalazi: Četiri mala bakrena puceta pronađena uz kralježnicu. Sastavljeni su od dvije šuplje polukalote s bradavicom na donjem i alkom za vješanje na gornjem kraju.

G 25 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog oblika, pokriven dvjema većim pločama, obložen usadnim pločama. Grob je imao ovalni vijenac i učelak. Pronađene su razbacane kosti dvaju dječjih kostura.

Nalazi: Željezna igla, dim 5,4 cm.

G 27 Orijehtacija SI - JZ. Djelomično ovalnog izgleda, izrađen u klesanom kamenom živcu, pokriven kamenim pločama. Obložen usadnim pločama. Iznad groba je bio ovalni kameni vijenac. U grobu su bili dobro sačuvani osteološki ostaci djeteta in situ te ostaci još četiri dječja kostura.

Nalazi: Tanka brončana igla s okruglom glavicom, dim. 4,8 cm.

G 28 Orijehtacija SI - JZ. Ovalnog izgleda, izrađen u klesanom kamenu živcu, pokriven pločama. Obložen usadnim pločama. Imao je ovalni vijenac na površini s učelkom na zapadu. Dobro sačuvan kostur žene s rukama položenim uz tijelo.

Nalazi: Par kopči za odjeću.

G 29 Orijehtacija I - Z. Grob u obliku pravokutnika iskopan u kamenu. Pokriven je pločama iznad kojih je bio obli kameni vijenac. Obložen je usadnim pločama, koje su složene uz kameni živac. Kostur žene s rukama prekrizhenim na zdjelici.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 3,6 cm.

G 33 Orijehtacija I - Z. Grob u obliku pravokutnika, pokriven pločama iznad kojih je bio složen kamen u dva reda. Obložen je usadnim pločama, koje su složene uz klesani kameni živac. Grob je služio kao grobnica za osteološke ostatke iz sekundarno uporabljjenih grobova. U grobu je pronađeno šest sačuvanih kostura; kostur žene in situ, razbacane kosti još jedne žene i četvero djece.¹⁹

Nalazi: četiri kopče za odjeću, tri lijevana puceta: jedno brončano na platnu, a dva olovna u lošem stanju, komadić platna i kože, dva komada platna spojena s četiri para kopči, komad platna s dva para kopči (sl. 8, sl. 11)

G 36 Orijehtacija SI - JZ. Ovalnog oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu. Pokriven pločama i obložen usadnim pločama. Iznad groba je bio veći ovalni kameni vijenac. Dobro sačuvani ostaci dvoje djece.

Nalazi: Dio željezne igle, dim 2,7 cm.

G 37A Orijehtacija I - Z. Ovalnog je oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu. Pokriven pločama i obložen usadnim pločama. Dobro sačuvani osteološki ostaci žene s rukama uz tijelo.

Nalazi: Par željeznih potkovića za obuću, promjera 7 cm i željezna kopča za odjeću.

G 38 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog oblika izrađen u klesanom kamenom živcu. Ima ovalni grobni vijenac, pokriven je pločama i obložen usadnim pločama. Dobro sačuvan kostur ženske osobe.

Nalazi: Četiri puceta. Dva su srebrna puceta izrađena od dviju polutki glatke i neukrašene površine. Donja polutka jednog puceta ima bradavicu izrađenu od granuliranih zrna u obliku piramide, a između njih i polukalote je filigranska žica. Drugo puće na donjoj polutci ima samo tri granulirana zrna. Gornje polutke imaju ušice za udijevanje. Nađene su još tri brončane polukalote, jedno oštećeno puće i jedno cijelo brončano puće s bradavicom u donjem dijelu i ušicom za udijevanje u gornjem dijelu. Brončana puceta su bila posrebrena. Još je nađen srebrni turski novac vrlo loše izrade i par željeznih potkovića za pete promjera 7 i 6,5 cm.

G 42 Orijehtacija I - Z. Dječiji grob pravokutnog oblika, izgrađen na dijelu zemljišta gdje ima zemlje. Nije bio pokriven, a obložen je usadnim pločama. Sačuvan je samo dio kostura.

Nalazi: Željezni čavao izrađen kovanjem; ima plosnato tijelo i trokutastu plosnatu glavu. Dim. 2,8 cm.

¹⁹ Šlaus 2003, str. 45-48

G 46 Orijehtacija I - Z. Jedini je grob na nekropoli koji je bio podignut za dvojni ukop. Pravokutnog je oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu, pokriven pločama i obložen usadnim pločama. Grob je imao dva ućelka i ovalni kameni vijenac. U grobu su vrlo dobro saćuvani osteološki ostaci dviju muških osoba *in situ*.

Nalazi: Dio srebrnoga turskog novca. Dvije željezne igle, dim 5,1 i 6,1 cm. Pronađeno je i malo bronćano puće sa slomljenom ušicom za udijevanje, tri male željezne kopće za odjeću, te ulomci metala neutvrđene namjene.

G 49 Orijehtacija SI - JZ. Ovalnog je oblika, izrađen u klesanom kamenu živcu. Pokriven je pločama i obložen usadnim pločama. Grob je bio oznaćen ovalnim kamenim vijencem. Dobro saćuvani osteološki ostaci ženske osobe.

Nalazi: Željezna igla, dim. 7 cm.

G 51 Orijehtacija SI - JZ. Pravokutnog je oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu. Pokriven je pločama i obložen usadnim pločama. Dobro saćuvan kostur djeteta.

Nalazi: Željezna igla, dim. 4 cm (ispod lubanje).

G 56 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog je oblika, izrađen u klesanom kamenom živcu. Pokriven je pločama iznad kojih je bio ovalni grobni vijenac. Obložen je usadnim pločama. Odlično saćuvani osteološki ostaci muške osobe.

Nalazi: Željezna igla, dim. 4 cm.

G 57 Orijehtacije SI - JZ. Dječji grob ovalnog oblika izrađen dosta duboko u klesanom kamenom živcu. Pokriven je pločama i djelomice obložen usadnim pločama. Imao je ovalni grobni vijenac izrađen od većeg kamenja. Dobro saćuvani osteološki ostaci.

Nalazi: željezna igla, dim. 4,6 cm.

G 59 Orijehtacija I - Z. Dječji grob pravokutnog oblika izrađen u klesanom kamenu živcu. Pokriven je ploćom i obložen ploćom. Saćuvan je samo dio kostura.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 2,5 cm.

G 60 Orijehtacija I - Z. Dječji ovalni grob, izrađen u klesanom kamenu, živcu bez grobne arhitekture. Imao je ovalni kameni vijenac. Dio kostura je saćuvan.

Nalazi: Dio željezne igle, dim, 3,1 cm.

G 61 Orijehtacija I - Z. Dublji ovalni grob izrađen u klesanom kamenu živcu. Pokriven je pločama, te djelomićno obložen usadnim pločama. Iznad groba je bio vijenac naćinjen od većeg kamenja. Osteološki ostaci djeteta dobro su saćuvani.

Nalazi: Vrh željezne igle, dim. 1,5 cm.

G 62 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog je oblika, pokriven je pločama iznad kojih je bio masivni kameni vijenac. Izrađen je u klesanom kamenu živcu i djelomićno obložen usadnim pločama. Dobro saćuvan ženski kostur.

Nalazi: Željezna igla s ušicom, dim. 7,9 cm (ispod lubanje), te par potkovicica za obuću promjera 7 cm (sl. 10).

G 64 Orijehtacija I - Z. Ovalni grob, pokriven pločama, izrađen u klesanom kamenu živcu. Djelomićno je obložen usadnim pločama. Dobro saćuvan kostur žene *in situ*. U zapadnom dijelu groba pronadćena je još jedna lubanja te dio muškog kostura.

Nalazi: Tri željezne kopće za odjeću.

G 67 Orijehtacija I - Z. Ovalni grob pokriven pločama, podignut na kamenoj gomili. Obložen usadnim pločama. Razbijena lubanja i ostaci kostura tri pokojnika, dva muškarca i žene.

Nalazi: ostaci ovalnog puceta.

G 68 Orijehtacija I - Z. Pravokutnog je oblika, podignut na kamenoj gomili. Pokriven pločama i obložen pločama i kamenom. Dobro saćuvane kosti muške osobe. Lubanja je položena uz zdjelicu.

Nalazi: Srebrni turski novac loše izrade.

G 70 Orijehtacija J - S. Ovalni grob, pokriven pločama, podignut na kamenoj gomili. Obložen je kamenom. Dobro sačuvane kosti djeteta.

Nalazi: Slabo sačuvan rimski brončani novac iz V. st.

G 71 Orijehtacija I - Z. Dječji grob, pravokutnog oblika, izgrađen na kamenoj gomili. Obložen je usadnim pločama i kamenom. Kostur potpuno devastiran.

Nalazi: Željezni čavlić sa širokom polukalotastom glavom i kratkim tijelom.

G 74 Orijehtacija I - Z. Dječji grob u obliku pravokutnika podignut na kamenoj gomili. Obložen je kamenom. Sačuvan samo dio kostura.

Nalazi: Ušica željezne igle, dim. 2,1 cm.

G 75 Orijehtacija JZ -SI. Ovalni grob pokriven pločama. Izrađen je u klesanom kamenu živcu. Samo je djelomično obložen usadnim pločama. Dobro sačuvan kostur ženske osobe.

Nalazi: Vrh željezne igle, dim.1,5 cm.

G 79 Orijehtacija I - Z. Dječiji ovalni grob pokriven pločama, izrađen u klesanom kamenu živcu. Obložen je usadnim pločama. Dobro sačuvan kostur.

Nalazi: Španjolski brončani novac, Karlo II (1665.-1700.), šest kom.

G 81 Orijehtacija I - Z. Dječji grob pravokutnog oblika, izgrađen u klesanom kamenu živcu. Obložen je usadnim pločama. Grobni vijenac napravljen je od većeg kamena. Ostaci pokojnika složeni su u zapadnom dijelu groba.

Nalazi: Željezna igla, dim. 6,3 cm.

G 82 Orijehtacija I - Z. Grob trapezoidnoga oblika, izgrađen u klesanom kamenu živcu. Obložen je debljim usadnim pločama. Grobni vijenac bio je od nepravilnog kamena. Lošije sačuvan kostur ženske osobe s rukama na zdjelici.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 3,3 cm (na donjoj vilici).

G 87 Orijehtacija I - Z. Grob pravokutnog oblika, izrađen u klesanom kamenu živcu. Obložen je debljim usadnim pločama i pokriven istim takvim pločama. Dobro sačuvan kostur ženske osobe s rukama uz tijelo.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 1,7 cm.

G 88 Orijehtacija I - Z. Grob ovalnog oblika, izrađen u klesanom kamenu živcu. Djelomice je obložen debljim kamenim pločama i pokriven većim brojem ploča. Dobro sačuvane kosti ženskoga i muškog pokojnika.

Nalazi: Dio željezne igle, dim. 3 cm, i srebrni turski novac.

G 93 Orijehtacija JZ - SI. Dječji ovalni grob pokriven pločama, izgrađen u klesanom kamenom živcu. Djelomično je obložen usadnim pločama. Dobro i loše sačuvane kosti tri djeteta.

Nalazi: Turski srebrni novac.

G 95 Orijehtacija I - Z. Grob pravokutnog oblika, pokriven pločama, izrađen u klesanom kamenu živcu. Djelomice je obložen dužim kamenim pločama. Dobro sačuvane kosti dvoje djece.

Nalazi: Ulomak rimskog novca.

Nalazi izvan grobova (sl. 19)

1. Alka

Željezna alka, jako korodirana, eliptičnog oblika, promjera 4,1 cm.

2. Antička fibula tipa Aucissa

Pronađena je fibula tipa Aucissa s vrpčasto oblikovanim lukom i nogom koja završava kuglastim pucetom. Glava fibule, igla i držač igle nedostaju. To je najpopularniji oblik ranorimske fibule, javlja se početkom i traje tijekom cijelog 1. stoljeća.²⁰

3. Zaobljeni ulomak oboda manje antičke posude, koja se ne može poblize odrediti.

²⁰ Košćević 1980, str. 15

*Analiza grobnih nalaza***Igle**

Najčešći nalaz u grobovima na ovoj nekropoli su igle. Pronađeno je ukupno 29 željeznih igala, odnosno njihovih dijelova, jer u najvećem broju slučajeva nisu pronađene cijele. Samo manji dio imao je sačuvane ušice za udijevanje. Sve su izrađene od željeza, kovanjem, okruglog su presjeka, a samo je igla iz groba br. 27 brončana. U grobovima su pronađene na različitim mjestima i u različitim položajima. Najvjerojatnije su služile za sapinjanje platna u koje je bio umotan pokojnik.²¹ Nalazimo ih u kasnosrednjovjekovnim grobovima na Bribirskoj glavici (Glavice i Dol),²² na groblju uz crkvu sv. Spasa u Vrh Rici,²³ te na grobljima na položajima Maljkovo-izvor Ribarića, Bisko-Poljanice i Škalje.²⁴

Kopče za odjeću

Poslije igala najbrojniji nalazi u grobovima su kopče/spone. U četiri groba nađene su spone za odjeću, a u grobu br. 33 bilo ih je 9 od ukupno 14 komada pronađenih na nekropoli. Uz veći broj kopči u tom su grobu nađeni i komadi platna i kože. Dva komada platna bila su spojena s četirima kopčama. Kopče je teško vremenski odrediti, jer su u uporabi od ranog srednjeg vijeka do danas, a da nisu bitno izmijenile svoj izgled.

Puceta

Pronađeno je ukupno 14 puceta, izrađenih od dviju zalemljenih polukalota. U grobovima br. 4, 7, 33, 46, 67, nađeno je po jedno puce, u grobu 22 četiri, a u grobu 38 pet puceta. U grobu 33 bila su tri lijevana puceta. Puceta su čest nalaz u grobovima odraslih pokojnika i djece. Sastavni su dio odjeće pa imaju istodobno praktičnu i ukrasnu funkciju. U grobovima ih pronalazimo od ranog srednjeg vijeka,²⁵ a nisu rijetka ni u kasnosrednjovjekovnim grobovima, pogotovo neukrašeni primjerci. Našim pucetima najsličniji su nalazi iz Muća,²⁶ Biska (Poljanice) i Škalje,²⁷ sv. Spasa u Vrh Rici,²⁸ te iz Grboreza kraj Livna.²⁹

Novac

Od dvanaest komada novca po jedan je pronađen u grobovima br. 38, 46, 68, 70, 88, 93, a u grobu 79 bilo ih je šest, i to probušenih. Pronađeno je pet komada srebrnog turskog novca u grobovima 38, 46, 68, 88 i 93. Na aspri ili akči, turskom sitnom srebrnom novcu, nalazimo ime vladara, ime kovnice i godinu kovanja. Pretpostavljamo kako je kovan u Bosni u doba turske uprave.³⁰ Akče su kovane nabrzinu, a pečat je samo djelomice otisnut. Izlizane su, pa se samo na jednoj, i to onoj iz groba 93, donekle naziru arapska slova, odnosno brojke, no ni uz pomoć odgovarajuće literature nismo uspjeli utvrditi godinu kovanja.³¹

U grobu 70 pronađen je slabo sačuvan rimski brončani novac iz 5 st., a u grobu 95 ulomak rimskog brončanog novca. U dječjem grobu (G 79) pronađeno je šest primjeraka novca španjolskog vladara Karla II. (1665.-1700.). Primjerci su bili probušeni i u sekundarnoj funkciji: služili su kao privjesci nanizani na ogrlicu.

Okovi za pete

Pronađena su tri para željeznih potkovića za obuću, i to u grobovima 37A, 38 i 62. Takvi nalazi u kasnosrednjovjekovnim grobovima nisu rijetki. Nazivaju se još i potplate za obuću. Rađeni su od željeza, kovanjem, a služili su za pojačavanje potpetice na obući kako bi se sporije izlizala od hoda. U literaturi se navode sljedeći lokaliteti s takvim nalazima: Podgreda-Dvorine u Studencima,³² Muć,³³ Sv. Spas,³⁴ Peru-

²¹ Milošević 1991, str. 36

²² Jelovina 1968, str. 47, T. II, V, VII

²³ Petrinc 1996, str. 107, 122, sl. 103

²⁴ Milošević 1986, str. 60-61; Milošević 1989, str. 94-95; Milošević 1991, str. 20, 36; Milošević 1998, str. 148

²⁵ Jelovina 1976, str. 113-114

²⁶ Oreb/Zekan 1978-1979, str. 222, 224

²⁷ Milošević 1991, str. 18, 20; Milošević 1998, str. 289

²⁸ Petrinc 1996, str. 11, 24, 39, 48, 50, 67, 90, 99

²⁹ Bešlić/Basler 1964, T. XXI, sl. 3

³⁰ Truhelka 1919, str. 99-118

³¹ Liščić 1972, str. 1-4; Tesla-Zarić/Stojković 1974, str. 11-14, 22

³² Gudelj 2000, str. 185

³³ Oreb/Zekan 1978-1979, str. 222, 224

³⁴ Petrinc 1996, str. 27

čka glavica,³⁵ Bisko-Škalje.³⁶ Nalazi iz Muća se na temelju mletačkog novca datiraju u 17. st. a s obzirom na sve okolnosti i ove okove možemo datirati u isto vrijeme.

Tekstil

U grobu 33 pronađena su dva komada vunenog sukna, spojena s četiri para kopči i komad sukna s dva para kopči. Nađeni su uz petu kostura *in situ*. Tekstil se rijetko nalazi u srednjovjekovnim grobovima, a i kad se nađe uglavnom je u lošem stanju. Groblje kod crkve sv. Spasa u Vrh Rici naš je najpoznatiji lokalitet s obzirom na nalaze fragmenata tekstila.³⁷ Analogije našim nalazima iz groba 33 pronalazimo i na nekropoli Grborezi kod Livna u Bosni. Ondje je u grobu 122 nađen komad vunenog sukna s osam pari kopči.³⁸ Tekstil s kopčama mogao bi biti od nogavica hlača načinjenih od vunenog sukna, koje su od koljena nadalje imale otvor sa strane što se zatvarao s mnogo kopčica.³⁹ S obzirom da je u grobu pronađen kostur žene radi se o ostacima dokoljenice - tozluke.⁴⁰ Te dokoljenice otvorene su na peti, a zatvaraju se kopčicama kao i hlače. Mogu ih nositi i žene, a ne samo muškarci. Takvu su odjeću nosili Vlasi, koji su u srednjem vijeku iz Bosne naseljavali susjedne krajeve Hrvatske.

Ostali nalazi

U grobu 4 pronađen je ulomak staklene paste (vjerojatno umetak u kruni prstena) i komadić stakla neutvrđene namjene. U grobovima 42 i 71 otkriven je po jedan manji čavao, a u grobu 46 ulomci željeza neutvrđene namjene.

Zaključna razmatranja

Glavnina grobnih nalaza na nekropoli Kod križa su igle, kopče za odjeću i jednostavna puceta. Sve su to nalazi karakteristični za kasni srednji vijek. U novi vijek datiramo nalaze potplata-okova-potkova za obuću, te novac, šest kovanica španjolskoga vladara Karla II. (vlada od 1665.-1700.) iz dječjeg groba br. 79. Kako su ti novci probušeni, očito su služili kao ukras, dio ogrlice. U grobovima je pronađeno i pet srebrnih komada akči, srebrnoga turskog novca, te dva rimska novca, od jednoga samo komadić. Rimski novac je slučajni nalaz u grobovima dok su turske akče na ovim područjima službeni novac u vrijeme osmanlijske vladavine. Najvjerojatnije su kovane u Bosni u 16. st.

Već smo naveli kako je najveći broj grobova imao suhozidni kameni vijenac ovalnog ili pravokutnog oblika, ispod kojeg se nalazio grob. Većina grobova imala je grobnu arhitekturu bez obzira što su bili izrađeni u klesanom kamenom živcu. Na lokalitetima u gornjoj Cetini (Bitelić, Stražine, Podosoje, Ribarić) također susrećemo grobove s vijencima, koje S. Gunjača pripisuje Vlasima.⁴¹ Slične grobove spominje i Š. Bešlagić na nekoliko mjesta u Bosni i Hercegovini.⁴²

Turski sitni srebrni novac i ostaci vunenog sukna s kopčama, grobna arhitektura (grobni s vijencima), te povijesni izvori,⁴³ upućuju na promišljanja kako jedan dio grobova možemo pripisati turskim podanicima Vlasima, koji su u prvoj polovini 16. st. naselili opustošene predjele Dugopolja i Koprivna. U svezi s ovima grobljem ostalo je nejasno zbog čega su željezne potkovice za obuću pronađene u ženskim grobovima. Potkovice su bile namijenjene teškim cipelama ili čizmama, a smatra se da su takvu obuću nosili samo muškarci.

S ukapanjem na nekropoli Kod križa započinje se u 16. st., a prestaje tijekom 18. stoljeća.

³⁵ Milošević 1998, str. 157; Gunjača 1956, str. 215, 3/c; Gunjača 1958, str. 229, 2

³⁶ Milošević 1998, str. 289

³⁷ Petrinec 1996, str. 36, 51, 55, 57, 61-64, 66, 69, 72, 76, 83, 88, 94, 98, 102, 103, 131-137

³⁸ Bešlagić/Basler 1964, T. XXI, sl. 2

³⁹ Bešlagić/Basler 1964, str. 88; Lovrić 1948, str. 94

⁴⁰ Lovrić 1948, str. 101

⁴¹ Gunjača 1981, str. 144

⁴² Bešlagić 1971, str. 96

⁴³ Kužić 2001, str. 157

2. KAMENA GOMILA

Osim kamene gomile o kojoj je riječ, u Koprivnom ih ima još nekoliko, a iznad Nazlića je vidljivo i nekoliko praznih grobova ukopanih u manje gomile.⁴⁴ Zanimljivo je, međutim, da A. Škobalj u svojem djelu *Obredne gomile* ne spominje Koprivno.

Naša kamena gomila nalazi se s jugoistočne strane nekropole (sl. 12). Baza joj je bila ovalna oblika s promjerom od 19,5 m i visinom nanosa do 1,4 m. Uz već poznate kasnosrednjovjekovne i novovjekovne grobove (ukupno njih 11) na istočnom rubu gomile otkriven je prapovijesni grob (G 85A) u obliku kamene škrinje. Izrađen je od dviju većih i dviju manjih usadnih ploča, a bio je pokriven većom kamenom pločom vel. 125 x 90 cm, koja se nalazila 25-30 cm ispod površine. Grob vel. 90 x 40 cm čuvao je ostatke kostura muške osobe (starost 50-55 godina)⁴⁵ pokopane u zgrčenu položaju, bez priloga. Iznad pokojnika u kasnom je srednjem vijeku bila nasuta zemlja i stavljena obla kamena ploča. Takva podloga poslužila je za ukop djeteta bez priloga.

Nalazi u gomili

1/ Vrč (rekonstruiran) zaobljena oboda, malo izvijena prema van, ima visok vrat koji s trbuhom spaja iksoidna ručica. Glina je crna. Vis. 13,7 cm; dim. trbuha 13,8 cm (sl. 13).

2/ Bakreni novac, Constantius I /car od 293-306.g./.⁴⁶ (sl. 19)

3/ Prapovijesna keramika

4/ Dva ulomka kasnosrednjovjekovne keramike.

Zaključna razmatranja

Kamene gomile su grobni spomenici nastali u prapovijesti, ali služe za ukop i u antici, a pogotovo u srednjem vijeku. Na području sela Bitelić-Veliki Rumin (Hrvace) istražena je prapovijesna gomila G 1, u kojoj je utvrđeno 27 grobova, od kojih su samo 2 prapovijesna. Na području sela Studenaca (Imotski), u gomili G 1, od pronađenih 9 grobova samo su dva prapovijesna.⁴⁷ Vrlo je interesantna i Milaševa gomila, koja se nalazi uz put koji iz Cetine vodi u Kijevo.⁴⁸ Primarno je pripadala ranom brončanom dobu. Imala je prapovijesni grob u obliku kamene škrinje, bez priloga, a u njoj su nađeni ulomci prapovijesne keramike na nekoliko mjesta.⁴⁹ U njoj je otkriveno i 47 grobova-žara s ilirskim i rimskim materijalom (I.-II. st.) te dva groba građena poput srednjovjekovnih.⁵⁰

Na istočnom rubu kamene gomile u Koprivnome pronađen je jedini prapovijesni grob (G 85A), bez priloga (sl. 14). Budući da je taj grob prvi načinjen, trebao bi se nalaziti bliže sredini gomile. Vjerojatno je na njezin rub dospio pomicanjem gomile prema zapadu zbog čišćenja zemljišta za obradu ili zbog novih jedanaest ukopa u kasnom srednjem vijeku.⁵¹ Gotovo u samom središtu gomile, na dubini od 100 cm, pronađeni su ulomci vrča rađenog od crne gline. Vjerojatno je to posuda koja je bila uporabljena za vrijeme pogrebnog kulta.⁵² Jedini ukras na posudi nalazi se na vanjskoj strani lagano udubljenoga dna vrča. Ovdje su ubodi trokutasta oblika, koji su tvorili kružnicu. Vrč je istovjetan srodnim primjercima iz gomila oko vrela Cetine, odnosno najbliži je vrču iz G 8 lokaliteta Ograde - Vid kod Metkovića i pripada razdoblju ranoga brončanog doba.⁵³

U gomili je na raznim mjestima pronađeno još različitih ulomaka neukrašene brončanodobne keramike. Kako su ulomci malih dimenzija, nije moguće ustanoviti kojem tipu posuda pripadaju. Ostaci vrča iz

⁴⁴ Kliškić 2001, str. 66. U blizini, u dvorištu nove kuće Ante Nazlića, na zapadnom kraju sela nalazi se gomila s nekoliko grobova.

⁴⁵ Šlaus 2003, str. 98-99

⁴⁶ Na savjetima zahvaljujem kolegi T. Šeparoviću.

⁴⁷ Marović 1991, str. 177, 193

⁴⁸ Milošević 1998, str. 74-75

⁴⁹ Marović 1991, str. 28

⁵⁰ Marović 1959, str. 21-80

⁵¹ Marović 1980, str. 87

⁵² Marović 1991, str. 27

⁵³ Marović 1991, str. 28

ranog brončanog doba upućuju na vrijeme podizanja kamene gomile i jedinoga prapovijesnog groba u njoj. U kasnijem srednjem vijeku ova je gomila poslužila za širenje obližnje nekropole.

3. KOPRIVNO - GROBLJE UZ JUŽNU STRANU OGRADE JAKOVA NAZLIĆA

Opće značajke

Druga nekropola u Koprivnom nalazi se oko 70 m zapadno od lokaliteta Kod križa. Na njoj su istražena 23 groba (sl. 15-17). Najveći dio grobova orijentiran je u pravcu istok-zapad uz manje otklone, a pet ih je orijentirano u pravcu sjeveroistok-jugozapad. Jedna trećina grobova ukopana je u zemlju, a ostali su u klesanom kamenu živcu. Grobovi 6, 9, 18 i 19 nemaju grobnu arhitekturu. Ostali imaju uobičajenu grobnu arhitekturu, koja se sastoji od kamenih ploča, a rjeđe se koriste amorfnji komadi kamena za oblaganje groba. Grob 10 (sl. 18) razlikuje se od ostalih po tome što se nalazi iznad groba 11 i što je glava pokojnika od ostalog dijela tijela bila odvojena usadnom pločom. Prvi dojam bio je kako je pokopana sama glava, bez tijela. Četiri groba (5, 9, 13, 15) bila su prazna, bez tragova pokojnika.

Nalazi u grobovima (sl. 18)

G 1 Orijentacija I - Z. Ovalni grob izrađen u klesanom kamenu živcu. Pokriven je pločama i obložen usadnim pločama. Iznad groba bila je neukrašena deblja ploča - stećak. U grobu su bile dobro sačuvane kosti ženske osobe.

Nalazi: Par naušnica trojagodnog tipa. Izrađene su od srebra u tehnici filigrana i granulacije. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polutki, koje imaju oblik cvijeta s osam latica. Dijelovi karike između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Dim. 2,2 x 2,3; 2,3 x 2,5 cm.

G 4 Orijentacija I - Z. Grob u obliku pravokutnika, pokriven pločama, izrađen u klesanom kamenu živcu. Obložen je usadnim pločama. U grobu je bolje sačuvan ženski kostur s rukama na zdjelici.

Nalazi: Dvije trojagodne srebrne naušnice različito izrađene. Jedna je istovjetna s parom naušnica iz G 1 samo je nešto manjih dimenzija. Kod druge, svaka se jagoda sastoji od dviju spojenih polutki, površina kojih je ukrašena filigranskom žicom i grozdovima od granuliranih zrna. Dim. 1,9 x 1,8 cm; 2,2 x 2,3 cm.

G 12 Orijentacija SI - JZ. Pravokutni grob izrađen u klesanom kamenu živcu. Pokriven je pločama i obložen usadnim pločama. U grobu je bolje sačuvan ženski kostur s rukama na zdjelici.

Nalazi: Par srebrnih karičica s tri koljenca. Svako koljenca načinjeno je od granuliranih zrna raspoređenih u obliku zvijezde s pet krakova. Karike nisu ukrašene. Dim. 2,2 x 2 cm; 2,3 x 2,1 cm.

G 17 Orijentacija I - Z. Pravokutni grob, pokriven pločama i izrađen u klesanom kamenom živcu. Obložen je usadnim pločama. U grobu je ženski kostur u zgrčenu položaju, jer je grob prekratak za odraslu osobu.

Nalazi: Srebrna trojagodna naušnica. Svaka jagoda sastoji se od dviju spojenih polukugli. Na šuplje jagode aplicirane su tri kružnice od filigranske žice. One se međusobno dodiruju, a u njihovoj je sredini stršeće granulirano zrno. Dijelovi karike između jagoda ukrašeni su filigranskom žicom. Dim 1,6 x 1,5 cm.

G 19 Orijentacija I - Z. Ovalni grob ukopan u kameno tlo. Pokriven je kamenim pločama, ali nije obložen. Pronađen je kostur žene *in situ*, s rukama na prsima. U grobu su pronađeni i ostaci muškog pokojnika.

Nalazi: Par srebrnih karičica s tri koljenca. Svako koljenca načinjeno je od granuliranih zrna raspoređenih u obliku zvijezde s četiri kraka, odnosno zvijezde s pet krakova. Karike nisu ukrašene. Dim. 1,9 x 1,9 cm; 2,2 x 1,8 cm.

G 20 Orijentacija I - Z. Pravokutni grob pokriven pločom i obložen debljim pločama. Ukopan je u zemlji. U grobu su dobro sačuvani ostaci ženske pokojnice s rukama na zdjelici.

Nalazi: Slabo sačuvan srebrni novac grada Verone.

Av. CI...CI...

Križ siječe središnji krug

Rv. V., RO...

Kao na av.

Ag. denar (piccolo), vel. 15 mm.

Analiza

Trojagodne naušnice.

Među raznolikim srednjovjekovnim naušnicama posebno se, brojnošću i tehnikom, izrade ističu trojagodne naušnice. One su najrašireniji tip naušnica na području omeđenom rijekama Zrmanjom i Cetinom.⁵⁴ Na našoj nekropoli pronađeno je pet trojagodnih naušnica. U grobu 1 su u paru i istovjetne su, a u grobu 4 dva su međusobno različita primjerka. U grobu 17 otkrivena je samo jedna trojagodna naušnica. Sve su izrađene od srebra. U starijoj literaturi ove su naušnice datirane vrlo rano.⁵⁵ Kasnije je pretpostavljena mogućnost njihova trajanja i u kasnom srednjem vijeku,⁵⁶ a danas ima stručnjaka koji smatraju kako su one tipičan kasnosrednjovjekovni proizvod.⁵⁷ Trojagodne naušnice nastale su negdje oko sredine 9 st. i spadaju u najstarije proizvode domaćih radionica.⁵⁸ Bile su omiljen ženski nakit te ih nalazimo u grobovima sve do 15 st. Javljaju se i bogato ukrašeni primjerci s kolutićima između jagoda, te s piramidalnim⁵⁹ ili "pšeničastim"⁶⁰ privjeskom umjesto srednje jagode.

Analogije s našim nalazima iz grobova 1 i 4 nalazimo na nekropoli Poljanice - Bisko (grob 19)⁶¹ i na Sv. Spasu u Vrh Rici (grobovi 366 i 717).⁶² Trojagodna naušnica iz groba 17 istovjetna je naušnici koja je slučajni nalaz na groblju uz crkvu sv. Spasa.⁶³

Naušnice s tri koljenca

Tip naušnice s tri granulirana koljenca često nalazimo u srednjovjekovnim grobovima.⁶⁴ Izrađene su uglavnom od srebra, te često pozlaćene. Datiraju se od 9. do 12. stoljeća.⁶⁵ Ipak neki smatraju kako su one više u uporabi tijekom 13. i 14. st. nakon čega nestaju.⁶⁶ Najbliže analogije našim nalazima, među kojima i potpuno istovjetne primjerke, pronalazimo na kasnosrednjovjekovnom groblju kod crkve sv. Spasa u Vrh Rici.⁶⁷

Novac

U 13. i 14. st. na području istočnog Jadrana u velikom je optjecaju srebrni kovani novac, i to uglavnom venecijanski, koji postaje dominantna moneta. Cirkuliraju i veće količine autonomnoga komunalnog novca talijanskih gradova, te novac grada Splita i slavonski banovac.⁶⁸ Na našoj nekropoli pronađen je srebrni, slabo sačuvan novac talijanskoga grada Verone.⁶⁹

Zaključna razmatranja

Samo u dva groba pronađeni su ostaci drugog pokojnika, tj. grob je naknadno ponovno uporabljen. Takvo "slabo korištenje" grobova moglo bi biti pokazateljem kratkog trajanja nekropole, ne više od jednog

⁵⁴ Jelovina 1976, str. 99-102

⁵⁵ Karaman 1930-1934, str. 26

⁵⁶ Karaman 1956, str. 130

⁵⁷ Jakšić 1983, str. 70

⁵⁸ Jelovina 1990, str. 42

⁵⁹ Jelovina 1989, str. 212

⁶⁰ Krnčević 1998, str. 212, 214-215

⁶¹ Milošević 1991, str. 20, 28

⁶² Petrinc 1996, str. 31, 65

⁶³ Petrinc 1996, str. 117, sl. 50

⁶⁴ Jelovina 1976, str. 96

⁶⁵ Jelovina 1976, str. 97; Jelovina 1989, str. 207-208

⁶⁶ Jakšić 1996, str. 150

⁶⁷ Petrinc 1996, str. 12, 15, 37; Jakšić 1996, str. 161

⁶⁸ Delonga 1987, str. 108

⁶⁹ Delonga 1987, str. 111

stoljeća. Nalazi su bili samo u ženskim grobovima. S obzirom na analogije u trojagodnim naušnicama i naušnicama s tri koljenca s drugih nalazišta, te na temelju nalaza novca grada Verone ovu malu nekropolu možemo datirati od kraja 13. pa do kraja 14. st.

POPIS SKRAĆENICA

AP	Arheološki pregled (Ljubljana)
GZSKH	Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske 4/1978-5/1979 (Zagreb)
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja (Sarajevo)
HAD	Hrvatsko arheološko društvo (Zagreb)
Obavijesti	Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva (Zagreb)
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (Split)
SHP	Starohrvatska prosvjeta, Split
VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split
Zbornik	Zbornik radova općine Dugopolje, Zagreb-Dugopolje 2001.

POPIS LITERATURE

- Borković 2001
V. Borković, *Zamosorski krajobraz*, Zbornik 2001, 607-618
- Bešlagić 1971
Š. Bešlagić, *Stećci i njihova umjetnost*, Sarajevo 1971.
- Bešlagić 1982
Š. Bešlagić, *Stećci, Kultura i umjetnost*, Sarajevo 1982.
- Bešlagić/Basler 1964
Š. Bešlagić/Đ. Basler, *Grborezi*, Sarajevo 1964.
- Delonga 1987
V. Delonga, *Numizmatika*, u: *Bribir u srednjem vijeku (katalog izložbe)*, Split 1987, 107-112
- Gjurašin 2001
H. Gjurašin, *Zaštitna istraživanja arheoloških lokaliteta u selu Koprivno-Općina Dugopolje-sjeveroistočno od Klisa*, Obavijesti br. 3, god. XXXIII, Zagreb 2001, 136-137
- Gjurašin 2002
Nastavak zaštitnih istraživanja arheoloških lokaliteta u selu Koprivno-Općina Dugopolje-sjeveroistočno od Klisa u godini 2002, Obavijesti br. 3, god. XXXIV, Zagreb 2002, 151-153
- Gudelj 2000
Lj. Gudelj, *Podgreda - Dvorine u Studencima kod Imotskog*, Zbornik, Split 2000, 183-187
- Gunjača 1956
S. Gunjača, *Reambulacija arheoloških položaja u dolini gornjeg toka Cetine*, SHP, s. III, 5, Zagreb 1956, 214-215
- Gunjača 1958
S. Gunjača, *Izvanredna arheološka iskapanja*, SHP s. III, 6, 1 Zagreb 1958, 229-230
- Gunjača 1981
Historijsko-arheološka šetnja dolinom gornje Cetine, u: Zbornik Cetinske krajine, Sinj 1981, 137-164
- Jakšić 1983
N. Jakšić, *Naušnice s tri jagode u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu*, PPUD 23, Split 1983, 49-73
- Jakšić 1996

- N. Jakšić, *Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici*, SHP, s. III, 23, Split 1996, 139-172
Jelovina 1968
- D. Jelovina, *Tri starohrvatske nekropole na Bribiru*, u: Kolokvij o Bribiru, SHP s. III, 10 Zagreb 1968, 47-50
Jelovina 1976
- D. Jelovina, *Starohrvatske nekropole*, Split 1976.
- Jelovina 1989
- D. Jelovina, *Starohrvatska nekropola na brdu Spasu kod Knina*, SHP, s. III, 19, Split 1989, 121-241
- Jelovina 1990
- Starohrvatsko groblje pred glavnim ulaznim vratima u staru Varvariju*, SHP, s. III, 20, Split 1990, 7-63
- Karaman 1930-1934
- Lj. Karaman, *Starohrvatsko groblje na "Majdanu" kod Solina*, VAHD, sv. LI, Split (1930-34), 1936, 67-80
- Karaman 1956
- Lj. Karaman, *Dva hronološka pitanja starohrvatske arheologije*. SHP, s. III, 5, Zagreb 1956, 129-134
- Kliškić 2001
- D. Kliškić, *Prapovijest na području Dugopolja*, Zbornik, Split 2001, 55-78
- Košćević 1980
- R. Koščević, *Antičke fibule s područja Siska*, Zagreb 1980.
- Krnčević 1998
- Ž. Krnčević, *Srednjovjekovna arheološka nalazišta na šibenskom području*, Izdanja HAD-a, 19, 1998, Zagreb 1998, 197-225
- Kužić 1997
- K. Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split 1997.
- Kužić 2001
- K. Kužić, *Povijest Dugopolja i njegovih sela*, Zbornik 2001,
- Liščić 1972
- V. Liščić, *Turski novac*, Bilten Hrvatskog numizmatičkog društva, godina X br. 22, Zagreb 1972, 1-4
- Lovrić 1948
- I. Lovrić, *Bilješke o putu po Dalmaciji*, Zagreb 1948.
- Marović 1959
- I. Marović, *Iskopavanja kamenih gomila oko vrela rijeke Cetine g. 1953, 1954. i 1958.* VAHD LXI, Split 1959, 5-80
- Marović 1980
- I. Marović, *Prahistorijska istraživanja u okolici Narone*, Izdanja HAD-a, 5, 1980, 45-104
- Marović 1991
- I. Marović, *Istraživanja kamenih gomila Cetinske kulture u srednjoj Dalmaciji*, VAHD 84, Split 1991, 15-214
- Mažuran 1998
- I. Mažuran, *Hrvati i Osmansko carstvo*, Zagreb 1998.
- Milošević 1986
- A. Milošević, *Bisko kod Sinja*, AP 26, 1985, Ljubljana 1986, 60-61
- Milošević 1987
- A. Milošević, *Bisko kod Sinja*, AP 28, 1987, Ljubljana 1989, 94-95
- Milošević 1991
- A. Milošević, *Stećci i Vlasi*, Split 1991.
- Milošević 1998
- A. Milošević, *Arheološka topografija Cetine*, Split 1998.
- Oreb/Zekan 1978-1979
- F. Oreb/M. Zekan, *Zaštitna iskopavanje srednjovjekovne nekropole oko crkve sv. Petra u Muću Gornjem*, GZSKH, 1978-1979, 215-225
- Oreb/Žic 2001
- F. Oreb/M. Žic, *Crkve i kapele na području Dugopolja*, Zbornik, 547-568
- Petrinec 1996
- M. Petrinec, *Kasnosrednjovjekovno groblje kod crkve Sv. Spasa u Vrh Rici - Katalog*, SHP, s. III, 23, Split 1996, 7-138

Spaho 1985

F. Dž. Spaho, *Defteri za Kliški sandžak iz XVI i početka XVII stoljeća*, Prilozi za orijentalnu filologiju 34/1984, Sarajevo 1985, 137-162

Šeparović 2003

T. Šeparović, *Zbirka rimskog novca u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika*, Split 2003.

Šimunović 2001

P. Šimunović, *Dugopoljska prezimena*, Zbornik 2001, 533-544

Škobalj 1970

A. Škobalj, *Obredne gomile*, Sveti Križ na Čiovu, 1970.

Šlaus 2003

M. Šlaus, *Rezultati antropološke analize ljudskog osteološkog materijala s nalazišta Koprivno*, Stručni izvještaj EP-64-01/03, Odsjek za arheologiju HAZU, Zagreb 2003.

Tesla-Zarić/Stojković 1974

D. Tesla-Zarić/S. Stojković, *Katalog novca osmanske imperije sakupljenog na području SFR Jugoslavije*, Beograd 1974.

Truhelka 1919

Ć. Truhelka, *Jedan nalaz turskih akči iz Makedonije*, GZM XXXX, Sarajevo 1919, 99-118

Summary

PROTECTIVE ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES IN THE VILLAGE OF KOPRIVNO, NORTH-EAST OF KLIS

Key words: Koprivno, stone mound, necropolises, early Bronze Age, late Middle Ages

Planning the Zagreb - Zadar - Split highway, passing by the village of Koprivno, to pass over archaeological sites with a stone mound and two necropolises, generated the need of protective researches. At the first necropolis, Kod križa, there have been excavated 97 graves, and at the other one, 70 meters further to the west, 23 graves. They can be dated to the 13th-18th centuries. The Kod križa necropolis spread to the south-east over a stone mound in which, besides eleven medieval graves, there have also been discovered a prehistoric grave and fragments of an early Bronze Age jug.

1. KOD KRIŽA CEMETERY

Before the research, there was visible a larger undecorated slab-shaped tombstone. At the site there were also visible several graves with drystone crowns. The main feature of the site is a trunk-shaped tombstone, made of stećak tombstone fragments. The grave's western side is made of a slab-shaped stećak, decorated with half-moon and circle relieves and two incised crosses. Above the western part of the grave there is a larger stone cross that gave name to the site (Kod križa = By the Cross). At the eastern part of the stone cross there is relief image of an anthropomorphic cross and two circles/rosettes. At this late Middle-Age and New Age necropolis there have been found 97 graves. To the south-east the cemetery spread over the stone mound, and to the north and the west under the country road. The terrain on which the cemetery is located is markedly rocky, and most of the graves are cut in the bedrock. Most of the graves have, cut in the bedrock, built grave architecture, that is, they are lined with vertically set stone slabs. Occasionally, instead of slabs, lining is made of amorphous cut rocks. Such grave is covered with several slabs from the feet to the head. Most of the graves had a drystone crown, oval or rectangular, under which there is the grave. Some of them in the crown had a head-stone, even two head-stones. The present All Saints' Church, at the local cemetery, was built at the end of the 19th century, most probably on the site of an older one. At the entrance to the cemetery, north-west of the church, there are visible older graves, identical by the way of building to some of the graves of the Kod križa necropolis.

Most of the grave goods found at the Kod križa necropolis are needles, clothing buckles and simple buttons. All of them are characteristic for the late Middle Age.

Dated to the New Age are shoe-sole guards, and coins - six coins of the Spanish king Carlos II (ruled 1665-1700) from the child grave G 79. Since the coins are perforated, they were obviously used as decoration, a part of a necklace. In the graves there have been also found five Turkish silver coins - the akche, and two Roman coins, of one of them only a small fragment. The Roman coins make incidental finds, whereas the Turkish akche were official money in these parts at the time of the Turkish conquest. Most probably, they were struck in Bosnia in the 16th century. Turkish silver coins, remains of wool clothing with buckles, the grave architecture - crowned graves, as well as the historic sources, indicate that a part of the graves can be related to the Vlachs, Turkish subjects, who settled the deserted area of Dugopolje - Koprivno in the first half of the 16th century.

Burials at the Kod križa necropolis started in the 16th and ended in the 18th century.

2. STONE MOUND

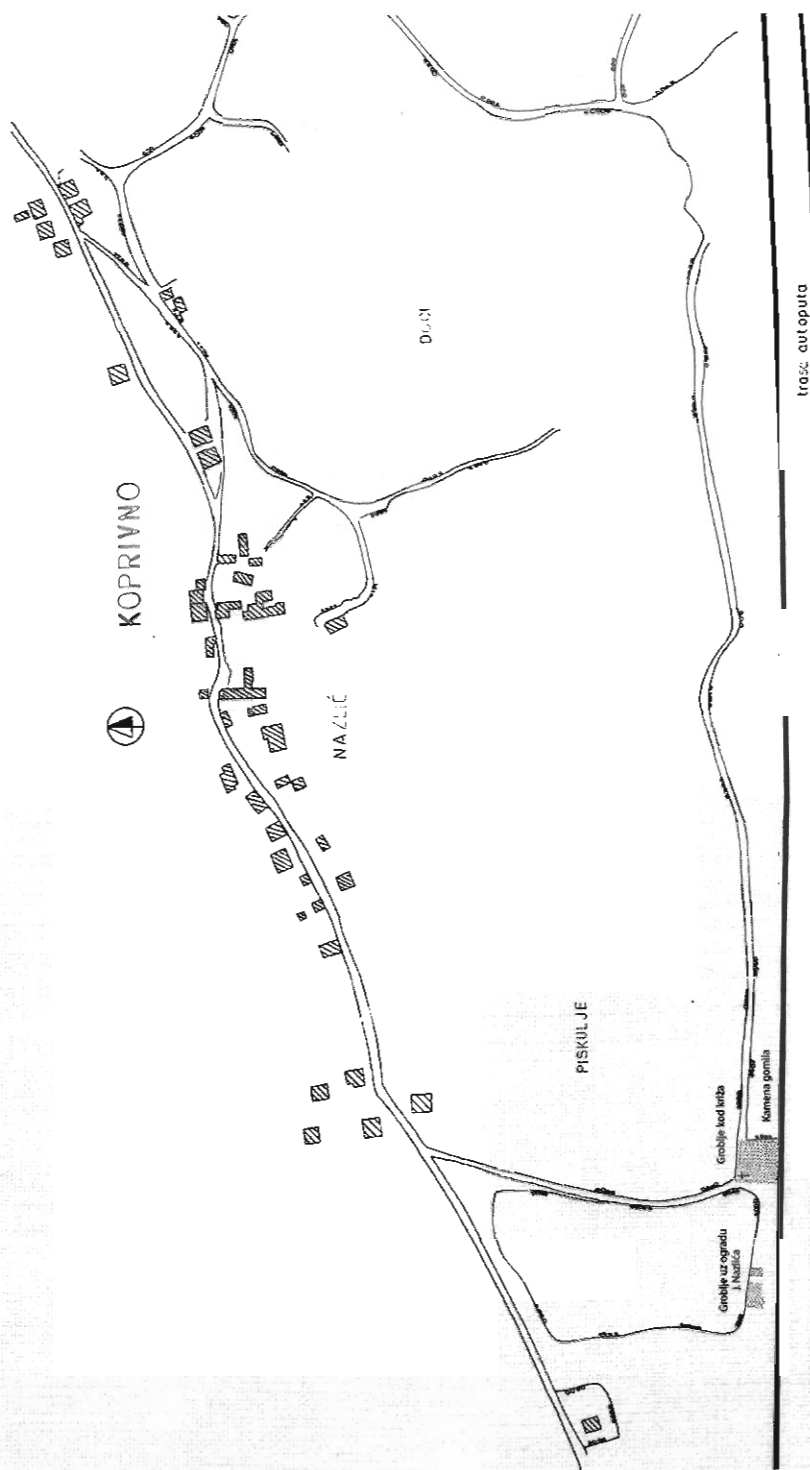
Besides this stone mound, there are several more in Koprivno, and several empty graves in smaller mounds are visible above Nazlići. Our stone mound is situated south-east of the necropolis, its base oval-shaped, 19.5 m in radius, and up to 1.4 m in height. Next to the already known late Middle-Age and New-Age graves (eleven graves) at the eastern end of the mound, there has been excavated a pre-historic grave (G 85A), shaped like a stone trunk. The grave, 90 x 40 cm in size, contained bones of a male person (50-55 years old) buried in the bent position and no grave goods.

Sepulchral monuments - stone mounds, were created in the pre-historic époque, but were practiced for burials in the classical period and, even more, in the Middle Ages. The only pre-historic grave in the mould of Koprivno is found at its eastern end. As the first one created, it should have been located closer to its centre. It has been shifted to its end, probably, by moving of the mound westward, because of clearing of the land for agriculture, or because of eleven new burials in the late Middle Ages. Almost in the centre of the mound, 100 cm deep, there have been found fragments of a black clay jug. This is probably a vessel used for the burial cult purposes. The jug is identical to the similar examples from mounds around the spring, and belongs to the early Bronze Age, indicating the time of building of the mound and the burial. In the later Middle Ages, the mound was used in widening of the nearby necropolis.

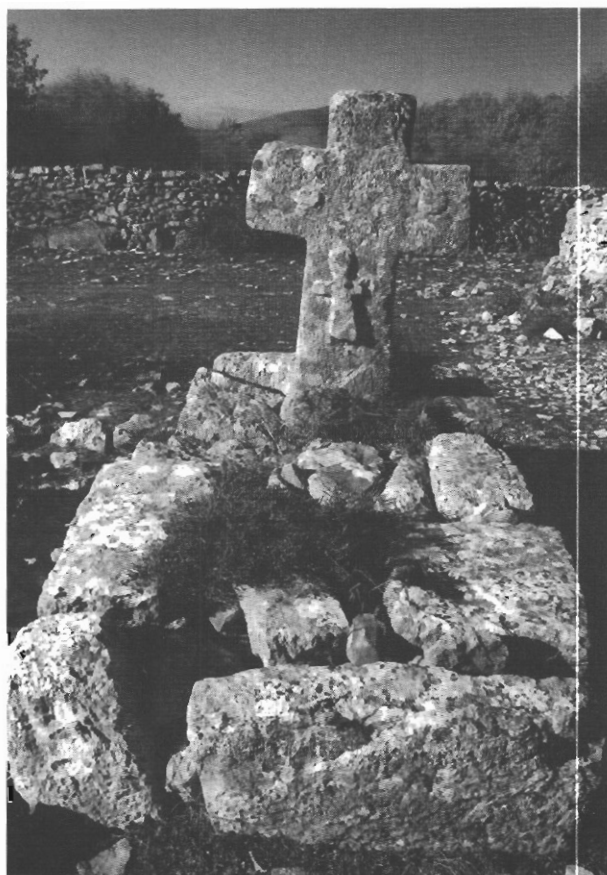
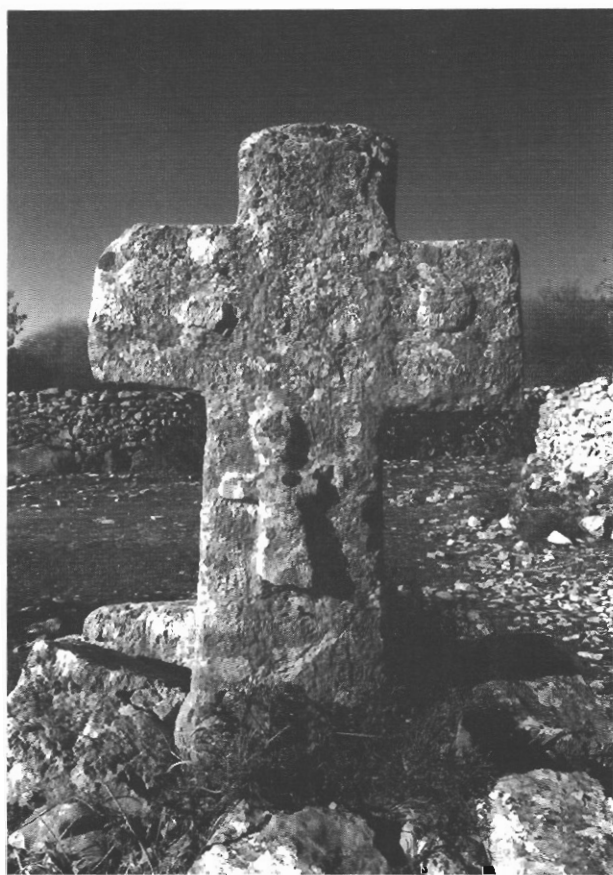
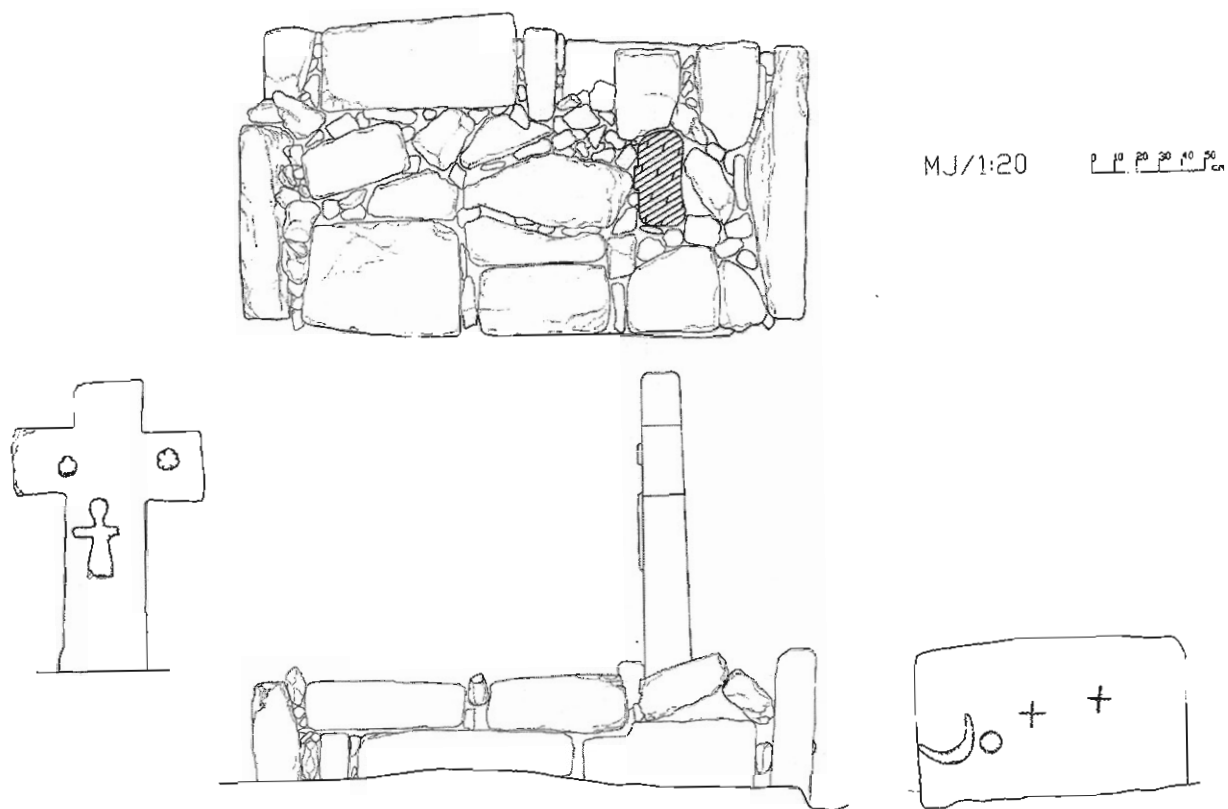
3. KOPRIVNO - CEMETERY BY THE EASTERN SIDE OF THE JAKOV NAZLIĆ'S FENCE

Another necropolis in Koprivno is situated about 70 m west of the Kod križa site. 23 graves have been excavated there. Most of the graves are oriented E - W, with minor deviations, and five of them NE - SW. One third of the graves are buried in the soil, and others cut in the bedrock. Graves 6, 9, 18 and 19 have no sepulchral architecture. Others have the common sepulchral architecture, consisting of stone slabs, more rarely of amorphous rocks used to line the grave. Grave 10 stands out by being located above the grave 11 and by the deceased person's head being separated from the rest of the body with a stone slab. The first impression was that the head was buried alone, without the body. Four graves (5, 9, 13, 15) have been empty, with no traces of a body. Only in two graves there have been found remains of another body, that is, the graves were used for two burials each. Such "poor utilisation" of the graves could indicate short duration of the necropolis, not more than a century. Finds have been found in female graves only (three-bead earrings, rings with coiled thickenings, coins). By comparison with three-bead earrings and earrings with three coiled thickenings from other sites, and according to the Verona town coins found, this small necropolis can be dated from the end of the 13th to the end of the 14th centuries.

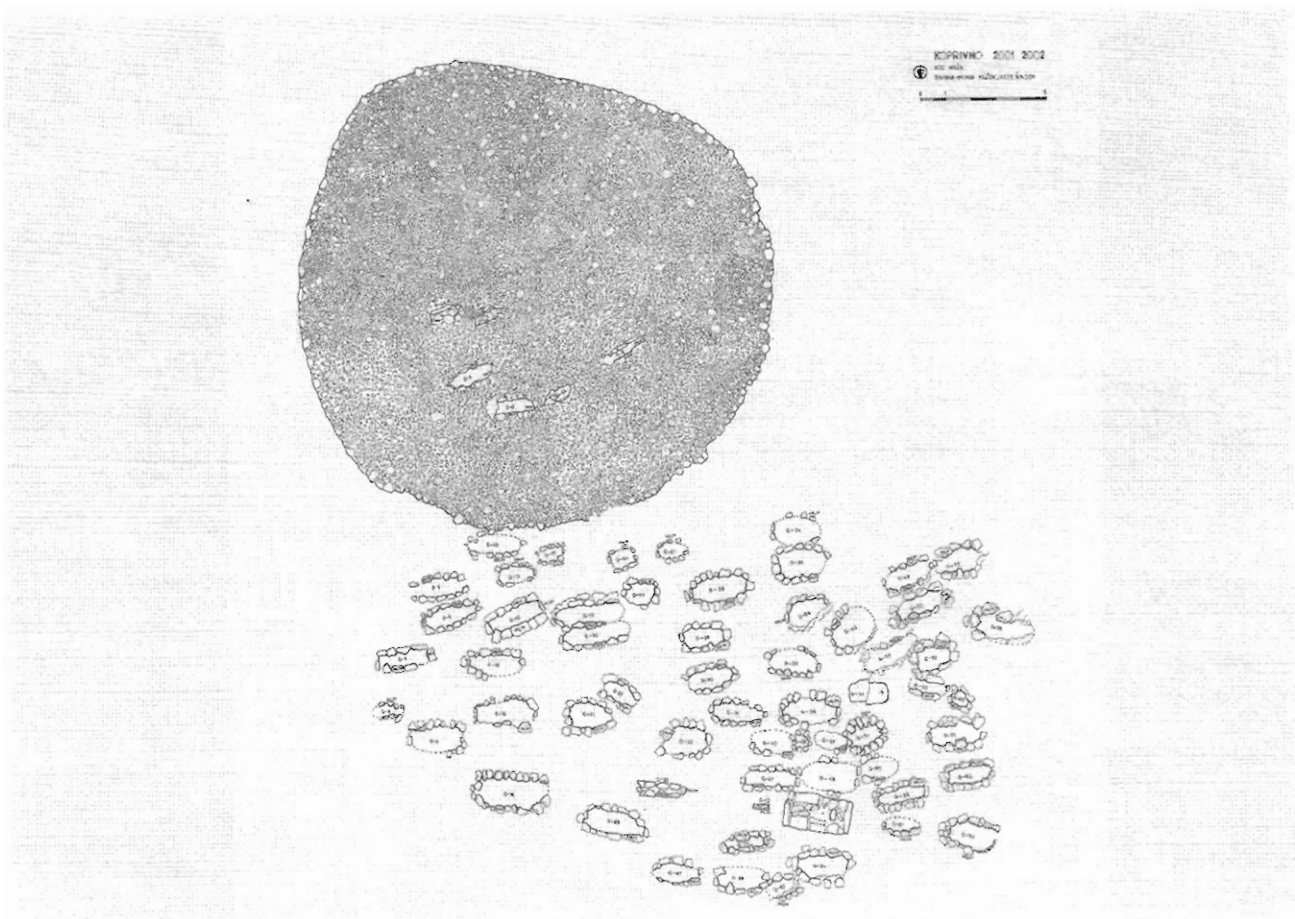
Translated by: D. Kečkemet

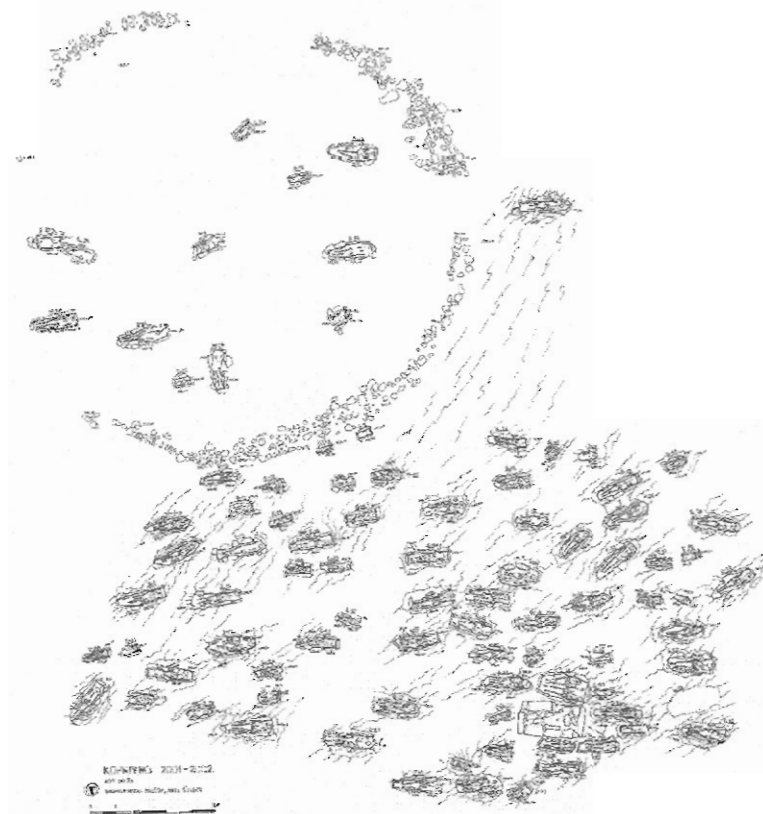
sl. 1. Koprivno, srednjovjekovna groblja u jugozapadnom dijelu sela

sl. 2-3. Kod križa, grob zidan od dijelova stećaka

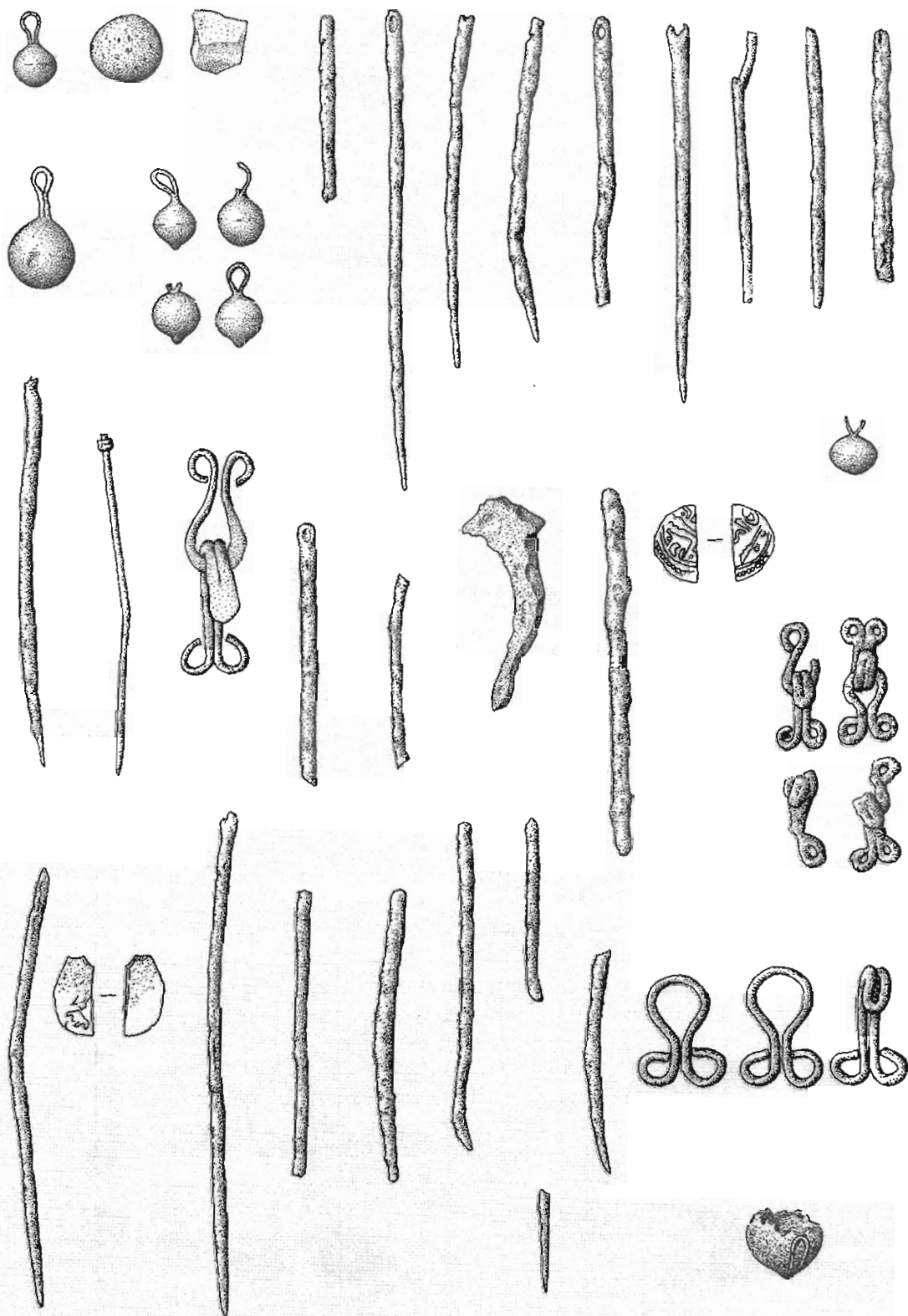
sl. 4. Kod križa, zatvoreni grobovi

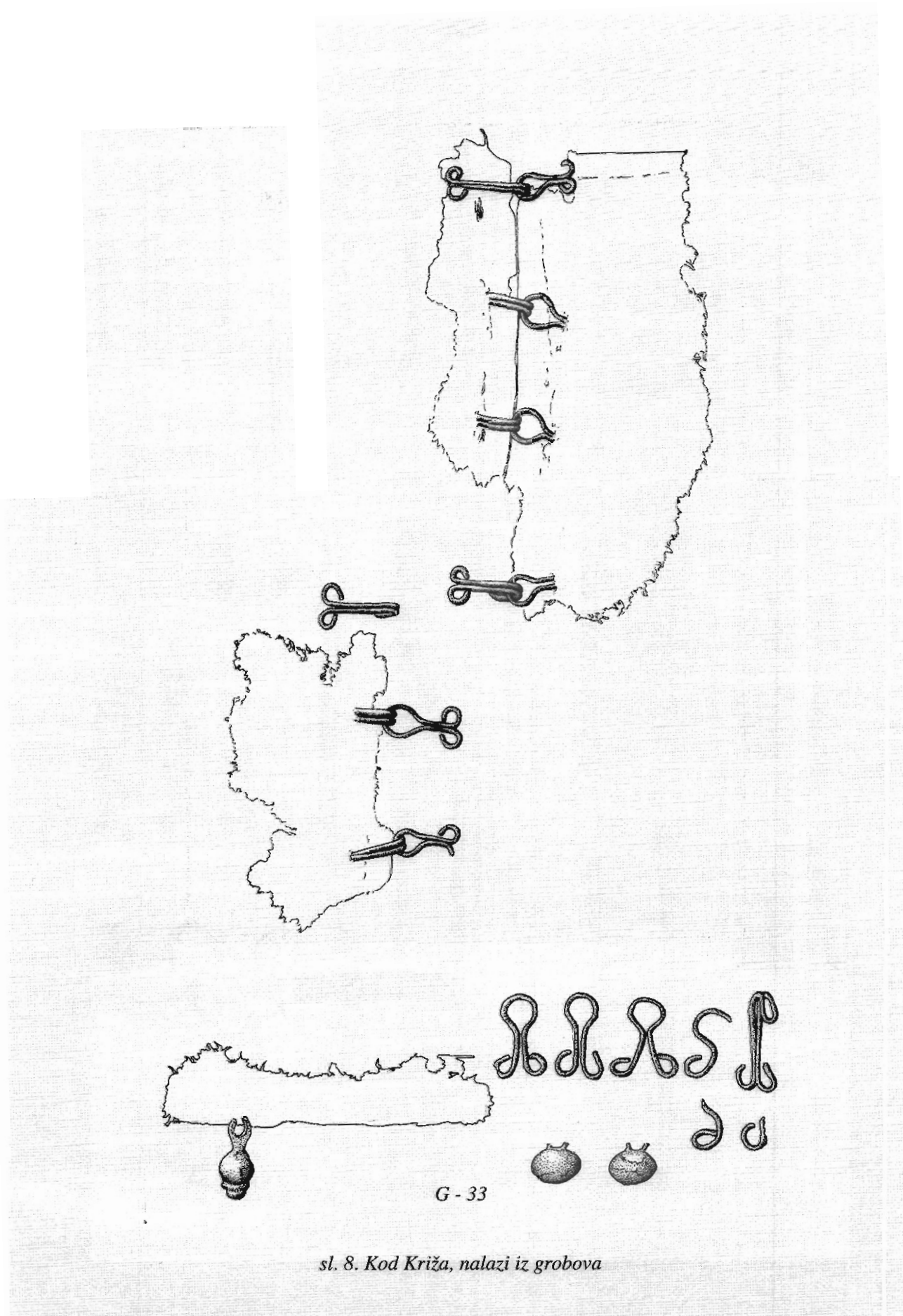
sl. 5. Kod križa, otvoreni grobovi

sl. 6. Groblje kod Križa

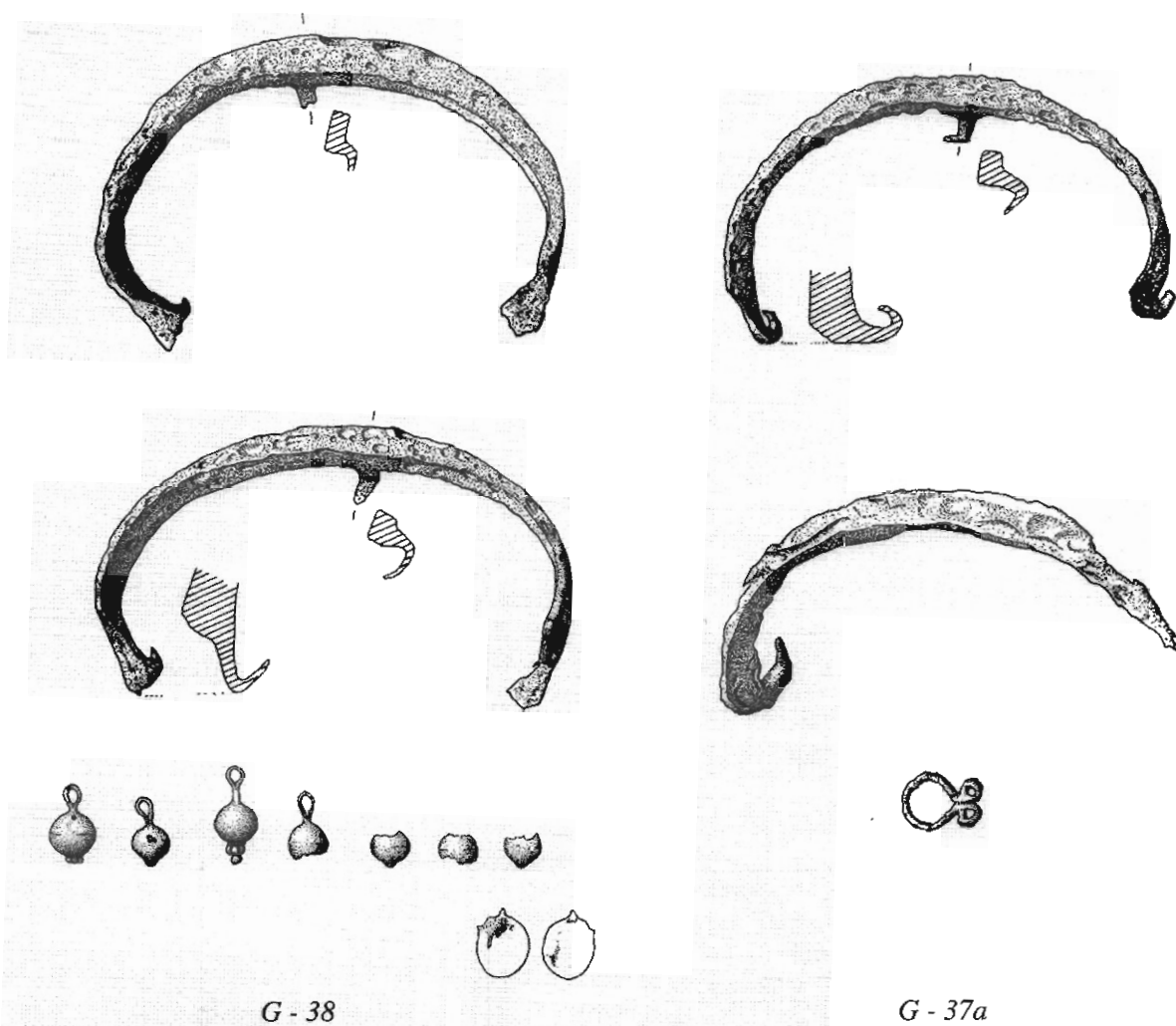

sl. 7. Kod Križa, nalazi iz grobova

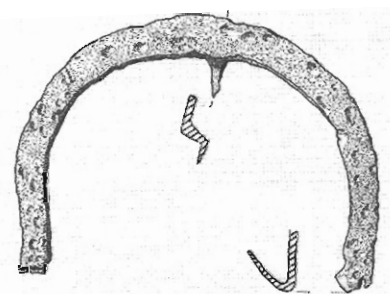
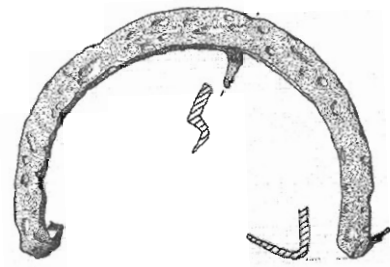
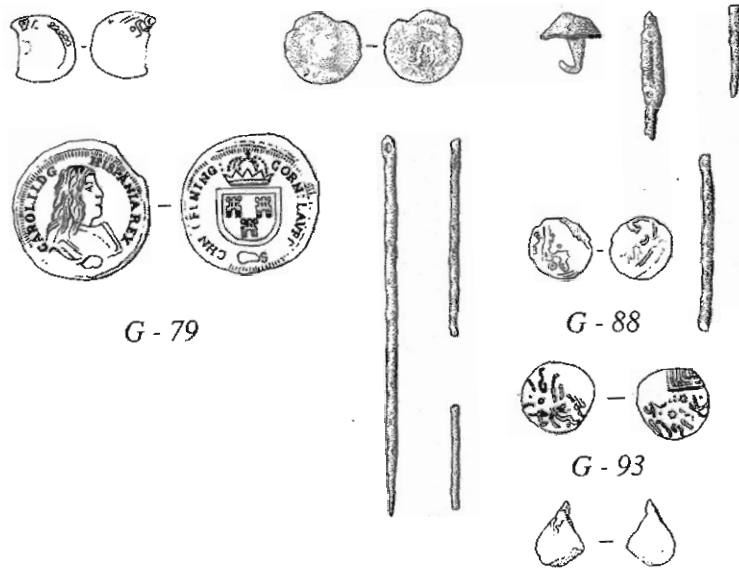

G - 33

sl. 8. Kod Križa, nalazi iz grobova

Sl. 9. - Kod Križa, nalazi iz grobova

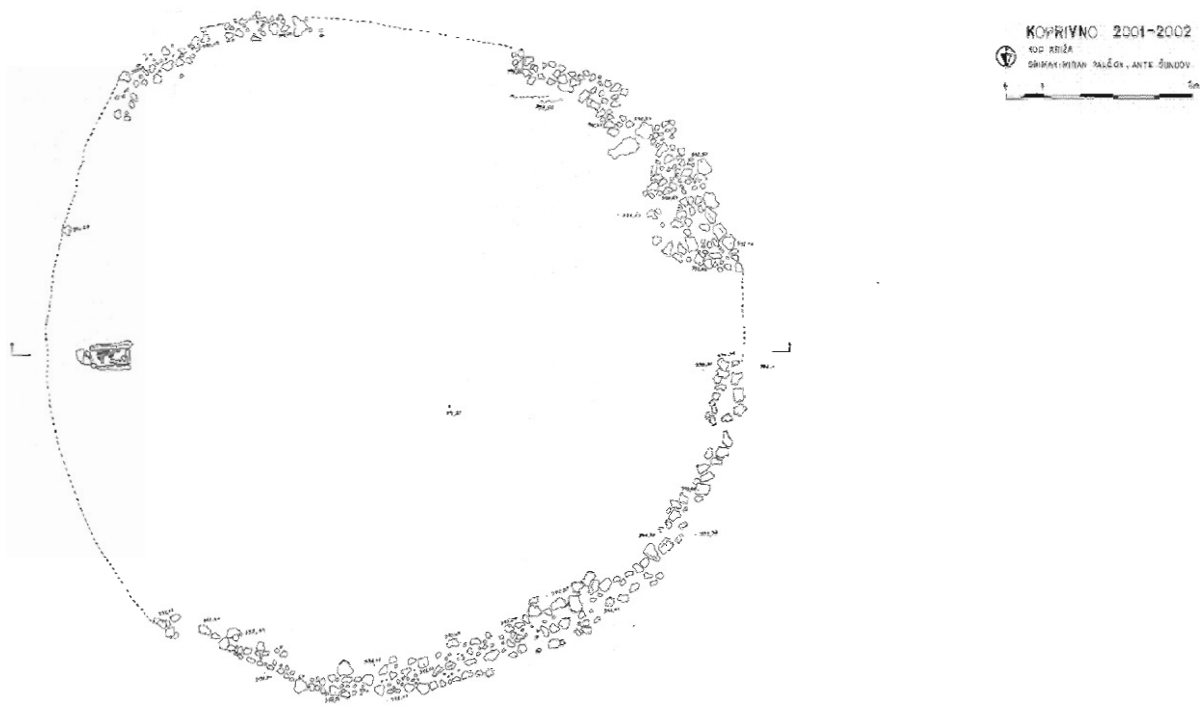

G-62

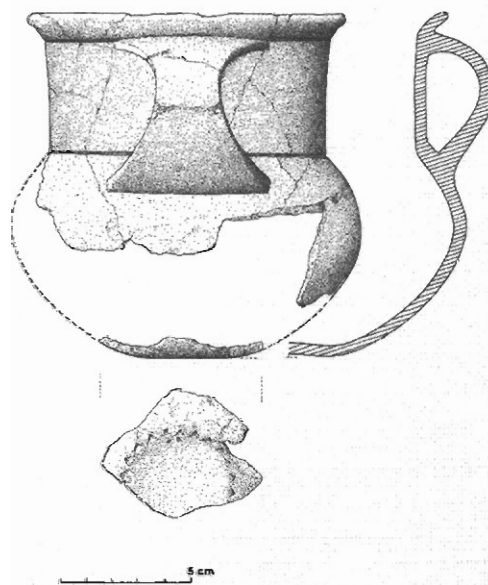
Sl. 10. - Kod Križa, nalazi iz grobova

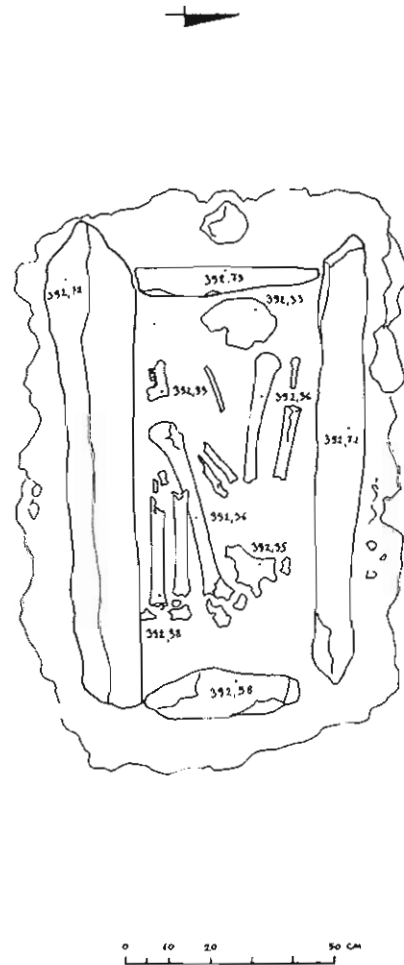
Sl. 11. - Kod Križa, grob 33 - faze istraživanja

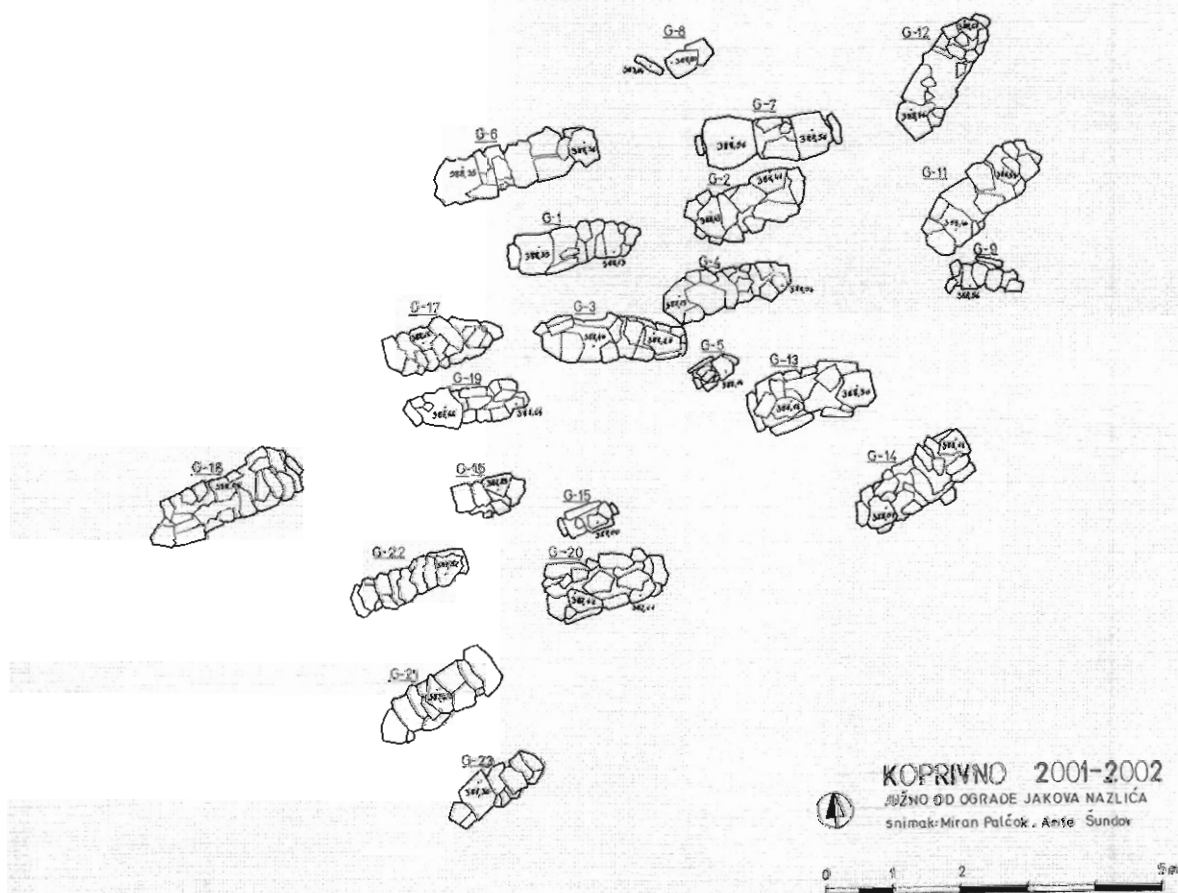
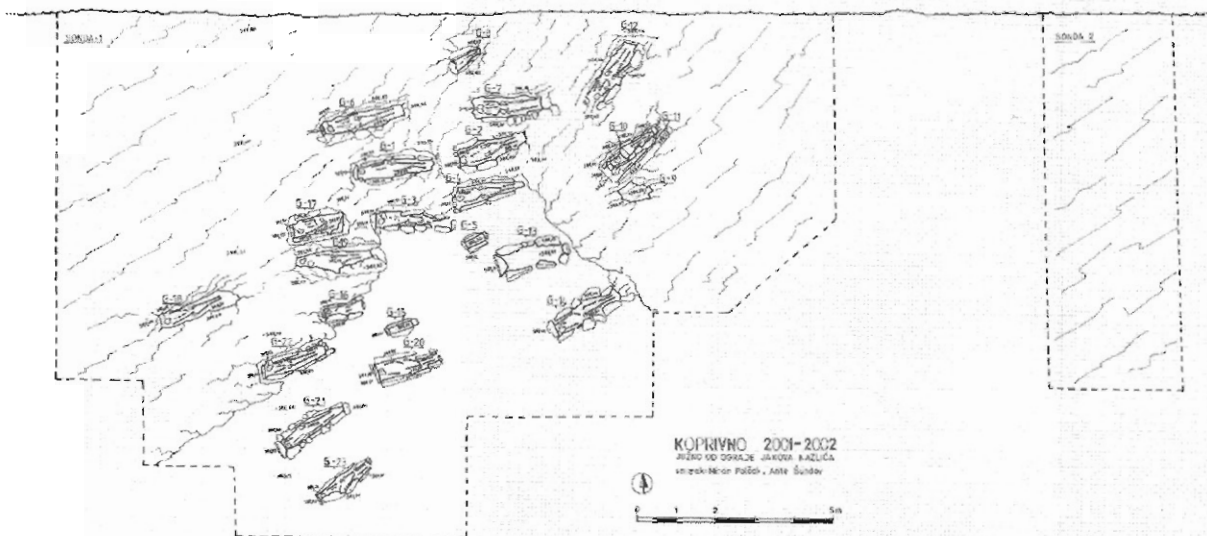
Sl. 12. Kod Križa, kamena gomila

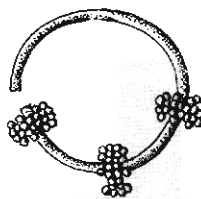
Sl. 13. Kod Križa, kamena gomila - rekonstruirani vrč

Sl. 14. Prapovijesni grob 85a iz gomile

Sl. 15. Groblje uz ogradu J. Nazlića

G - 12

G - 19

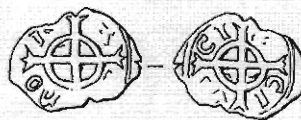
G - 1

G - 4

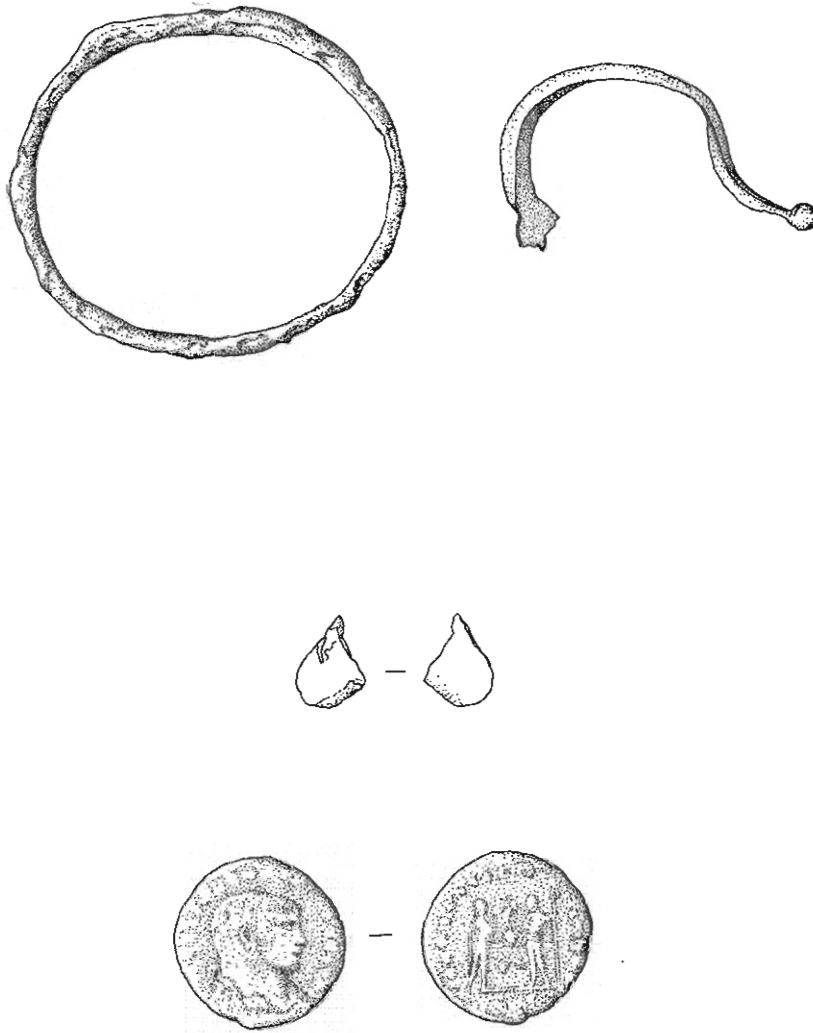

G - 17

G - 20

Sl. 18. Ograda J. Nazlića, nalazi iz grobova

Sl. 19. Koprivno, nalazi izvan grobova